

Elektronikus dokumentumok a könyvtárban*

A könyvtárak egyre nehezebben tudják olvasóik információéhségét nyomtatott forrásokból kielégíteni, ugyanakkor mind több és több az elektronikus információs termék és szolgáltatás. A nyomtatott kiadványok problémáival elárasztott könyvtárosok egyre több elektronikus forrással próbálnak az olvasók rendelkezésére állni.

Az elektronikus könyvtárról folyó eszmecsere-kben gyakran két átgondolatlan végtel figyelhető meg. Az egyik szélsőséget azok képviselik, akiknek fantasztikus látomásaiban *minden* információ és *minden* szöveg egyetlen gombnyomásra elérhetővé válik *mindenkinek, mindenhol és mindenkor*. A másik póluson a kapuk előtt álló barbárok, a „*technovandálok*” kísértetével riogatnak, az elektronikus megváltás hibbant apostolaiéval, akik valami videoterminálnak maszkírozott létező napi mikrosütőben hamvasztanak el kultúrát, művészetet, műveltséget. Fennen hirdetik továbbá a nyomtatás erényeit, és arról biztosítanak mindenkit, hogy az elektronikus szövegeknek a belátható jövőben nincs realitásuk. A két szélsőséges nézet képviselői nem hajlandók összetettebb és ugyanakkor valóságosabb, mérsékelt álláspontot megfontolni.

Történelmi tapasztalat, hogy egy új technika vagy médium ritkán vált fel – ha ugyan felvált – teljesen egy másikat. Általában új egyensúly alakul ki, amelyben a versengő eljárások legelőnyösebb tulajdonságai jutnak érvényre. Kétségtelenül ez történik majd a könyvtárakban is a nyomtatott és az elektronikus forrásokkal.

A következőkben a kialakulóban lévő új egyensúly természetére utaló jeleket vesszük számba: vajon milyen gyorsan alakulhat ki az új szerkezet, és milyen hatásai vannak ennek a folyamatnak?

A folyóiratok válsága

Miközben a könyvtárak a nyomtatott dokumentumok beszerzésének, tárolásának és szolgáltatásának növekvő terheivel birkóznak, az olvasók egyre vonzóbbnak találják az új elektronikus információs termékeket és szolgáltatásokat, és egyre szívesebben fordulnak ezekhez a nyomtatott kútfők helyett. A könyvtárosok ezért az elektronikus források elérhetővé tételével próbálják az olvasói

igényeket kielégíteni, de nyilvánvalóan nem szolgáltathatnak minden dokumentumot egyszerre nyomtatott és elektronikus formában is. Fontos tehát megismernünk, hogyan állnak ki a könyvtárosok erre az erőpróbára.

Napjainkban a nyomtatott időszaki kiadványok jelentik az egyik legnyugtalanítóbb gondot. Menynyiségük és előfizetésük költsége egyaránt vészjósló sebességgel nő. Az évenként kiadott folyóiratok száma nagyjából tízévenként, átlagos előfizetési díjuk hatévenként megduplázódik. Következésképpen a könyvtárak a világon összesen publikált információ egyre kisebb hányadával tudják ellátni olvasóikat.

Észak-Amerikában a 119 legnagyobb és legtekintélyesebb tudományos szakkönyvtár alkotja a Tudományos Könyvtárak Egyesületét (Association of Research Libraries = ARL). 1990 és 1992 között az ARL-könyvtárak 21 000 000 USD értékű folyóirat-előfizetést mondtak le [1]. Ugyanezek a könyvtárak 1994-ben majdnem 100%-kal többet költöttek időszaki kiadványok előfizetésére, mint 1986-ban, mégis 4%-kal kevesebb folyóiratcímhez jutottak hozzá, és ezt is csak úgy tudták kifizetni, hogy 22%-kal kevesebb könyvet vásároltak [2]. A legutóbbi 7 évben az ARL-könyvtárakban megkétszereződött a könyvtárközi kölcsönzések száma, és egyre több könyvtár fordul dokumentumszolgáltatókhoz a költséges, ritkán olvasott folyóiratok előfizetésének fenntartása helyett. A könyvtárak nyilvánvalóan egyre kevésbé képesek saját forrásaikból kielégíteni olvasóik információigényét.

Bár a probléma mostanság ölt válságos méreteket, a jelenség nem új. Egy 1960-as UNESCO-jelentés, *A tudományos időszaki kiadványok alternatívái*, a nyomtatott szakfolyóiratok több hiányosságát mutatta ki, köztük a magas árat, amely „...az egyes szakterületek teljes lefedésére törekvő

* Az IFLA Információs Technológia szekciójának nyílt ülésén (1995. augusztus, Isztambul) elhangzott előadás alapján.

könyvtárak és referáló szolgáltatások kudarcának egyik tényezője" [3]. Az American Council of Learned Societies egyenesen azt állította, hogy a kereskedelmi kiadás túl drága mechanizmus a tudósok közötti kommunikáció számára [4].

1665 óta a nyomtatott folyóirat a tudományos kutatási eredmények közzétételének legfontosabb eszköze [5]. Az azóta eltelt időben a nagyobb távolságok közötti kommunikáció többnyire drága és bizonytalan volt, a nyomtatott dokumentum előállításának költségét sok példány között kellett megosztani. A XX. század elején a helyzet megváltozott. A sok, viszonylag távoli szakterülettel foglalkozó cikket közlő tudományos folyóiratok hathatósága komolyan megkérdőjeleződött. Sokkal értelmesebbnek látszott a tudományos közlemények *különnyomatokon* való terjesztése, mert így az olvasók kiválaszthatják az egyéni érdeklődésüknek megfelelőket. Már 1926-ban született ilyen javaslat [6]. A következő években több, a kor legfejlettebb technikáját alkalmazó rendszert ajánlottak. Mai szemmel nézve világos, hogy a korabeli műszaki lehetőségek nem alapozhattak meg gazdaságilag és funkcionálisan megvalósítható megoldásokat, az olvasók mélyen gyökerező előítéleteinek leküzdéséről nem is beszélve. Lehet, hogy a hagyományos, nyomtatott folyóiratok eszközlődő árai és az információterjesztés mai eszközeinek széles köre és kifinomultsága legalább együtt létrehozhatják a tudományos kommunikáció tiszteletre méltó eszközeinek, a szakfolyóiratoknak életképes alternatíváját.

Elektronikus információforrások

A fejlett országok kutatói, tudósai, egyetemi oktatói és hallgatói egyre inkább elektronikusan szerzik be és állítják elő információikat. Az elektronikus információ mind sikeresebben száll versenybe a nyomtatással. Könyvtárosok például gyakran tapasztalják, hogy elektronikus eszközök bevezetése után az olvasók odahagyják a nyomtatott változatot még akkor is, ha megmondják nekik: az elektronikus termék nem rendelkezik nyomtatott párja mélységével és teljességével [7]. Egy könyvtár beszámolója szerint a diákok inkább használják a folyóiratot oldalanként 25 centért szolgáltató elektronikus rendszert, semhogy két lépcsőfordulót megmásszanak az ingyen elérhető nyomtatott példányért [8].

Elektronikus folyóiratok

Könyvtárosok és felsőoktatási hivatalnokok vizsgálni kezdték, megoldhatja-e az elektronikus információterjesztés a tudományos kommunikáció problémáit. Az elektronikus folyóiratok és indexek

nagyon megnyerőek, sok előnnyel kecsegtetnek: a publikációk időszerűbbek lehetnek; könnyebben elérhetőek; nem kell feldolgozni; nem kell bekötni, polcra rakni; nem kell elveszett példányokat, oldalakat pótolni; és bárhol elérhetőek, ahova csak az intézmény telekommunikációs hálózata elér.

1990-ben az ARL Tudományos és Felsőoktatási Kiadási Irodájának igazgatója, *Ann Okerson* azt javasolta a Coalition for Networked Information (Koalíció a Hálózati Információterjesztésért = CNI) értekezletén tartott beszédében, hogy az egyetemek követeljenek a tudósokkal közös tulajdonjogot az általuk létrehozott információkra*. Figyelmeztetett arra, hogy 1989–90-ben az ARL-könyvtárak 1/4 milliárd USD-t költöttek időszaki kiadványok előfizetésére [9]. Ez a növekvő gazdasági teher az információhoz jutás gátjává válhat. Azt javasolta, a nyomtatott publikációk jelenlegi rendszere helyett a tudományos, egyetemi közösség buzdítsa arra a kutatókat, hogy tudományos tevékenységükről írt beszámolóikat a szféra által létrehozott és fenntartott elektronikus adatbázisokban tegyék közzé. Ezek az adatbázisok ingyen volnának elérhetőek az Interneten vagy az USA-ban akkor indítványozott Nemzeti Kutatási és Oktatási Hálózaton (National Research and Education Network = NREN) [10].

Okerson javaslata elsősorban a hagyományos, nyomtatott folyóiratok alternatíváira vonatkozott. Ráirányította azonban a figyelmet a hagyományos folyóiratok által is szolgált tudományos kommunikáció sok vonatkozására. Mindenekelőtt a kiadók garantálják a folyóirataikban kiadott beszámolók minőségét. A folyóirat kiadója és szerkesztője szerkesztőbizottságot hív össze, amely megjelenés előtt elbírálja és jóváhagyja a kéziratokat. Ez a gondos elbírálás (*peer review*) biztosítékot nyújt az olvasónak arra, hogy a közölt információ pontos és megbízható. A folyóiratok szerkesztői gondoskodnak arról is, hogy a számról számrá megjelenő közlemények egyöntetűek és konzisztensek legyenek, segítik és oktatják az új szerzőket, hogy jó minőségű beszámolókat készítsenek, és arra biztatják őket, írjanak cikkeket a fejlesztésre érdemes területekről [11]. A szerkesztők gondoskodnak továbbá az egységes terminológiáról. Egyes szakterületeken, pl. a zoológiában vagy a paleontológiában súlyos zavarokhoz vezethet, ha a megjelenő közleményekben elmarad a nomenklatúra ellenőrzése [12]. A fent említett követelmények nélkülözhetetlenek, függetlenül attól, milyen médiumon készül a folyóirat. Végül a folyóiratok az oldalak, példányok és kötetek állandó keretébe

* A CNI az ARL, a CAUSE (a felsőoktatásban működő információtechnikai menedzsment szakmai egyesülete) és az EDUCOM (a hálózati információterjesztéssel foglalkozó kollégiumok, egyetemek és más intézmények konzorciuma) által létrehozott USA-beli szervezet.

illesztik az információt, ezzel lehetővé teszik a kényelmes hivatkozást a korábbi közleményekre. És mivel a folyóiratok sok példányban jelennek meg, biztosítva van a bennük nyilvánosságra hozott információ integritása. Az elektronikus folyóiratok csak akkor válhatnak majd a tudományos kommunikáció teljesen bejáratott instrumentumává, ha ki tudják elégíteni ezeket a követelményeket.

Vannak más, súlyos akadályok is, amelyeket az elektronikus információforrásoknak le kell győzniük, mielőtt versenybe szállhatnának a papírra való nyomtatással. Ki kell fejleszteni például az ábrák és illusztrációk kódolásának szabványos eljárásait; ezeket az eljárásokat a hardver- és szoftverfejlesztőknek általánosan át kell venniük; és meg kell, hogy feleljenek az alkalmazások széles körének. Legalább ennyire fontos az információt előállító szellemi tulajdonjogainak megfelelő védelme, anélkül, hogy szükségtelenül korlátozná a keresendő információ szabad áramlását.

Az elektronikus források fejlődése

A belátható jövőben a papíralapú nyomtatás marad az információcseré domináns közege. Ugyanakkor az elektronikus információcseré jelentősége gyorsan nő. Az elektronikusan tárolt információk korpusza növekszik, és a napjainkban kiadott anyagok legtöbbje előállításának valamelyik stádiumában számítógéppel olvasható alakot ölt. Míg a könyvek és nyomtatott folyóiratok száma évente 2–7%-kal nő, az elektronikus források gyarapodása sokkal gyorsabb. Az online adatbázisok száma például 1985 és 1994 között több mint évi 28%-kal nőtt; ezen belül a teljes szövegű online adatbázisok éves gyarapodása majdnem 40%, a CD-ROM adatbázisoké 100% fölött volt évente. A gyorsabb fejlődést szolgáló piacot lehetővé tevő műszaki és jogi infrastruktúra azonban még hiányzik.

A műszaki akadályok leküzdése gyorsan halad. Gondoljunk például arra, milyen könnyű ma az ábrák, illusztrációk és más multimédia-objektumok átvitele a World Wide Weben (WWW). A WWW-n megjelenített információk tipográfiáját és tördelését leíró kódnyelvet már szabványosított formában beépítették több szövegszerkesztő rendszerbe. Amint nyilvánvalóvá válik, hogy a műszaki problémákra megoldás született, a jogi és kereskedelmi gátak is gyorsan leomlanak.

Mivel az információ fogyasztói és előállítói egyaránt jelentős hasznot remélhetnek az elektronikus információ gyors, könnyű elérését szolgáló rendszerektől, várható, hogy együtt fognak működni a tisztességes felhasználás és a tisztességes kompenzáció problémáinak megoldásában [14]. A *The chronicle of higher education* beszámolója szerint *Timothy King*, az Amerikai Kiadók Egyesülete (Association of American Publishers) „enabling technologies” bizottságának elnöke nemrégiben kijelentette, hogy a kiadók meg akarják oldani a szerzői jog szabályozásának ügyeit, „mielőtt a szerzői jog megsértése széles körben elterjedne a hálózaton, és beépülne a hálózat működésébe” [14].

Elektronikus szolgáltatások a könyvtárakban

Elektronikus szolgáltatások a könyvtárakban

Az elektronikus formájú információk mennyisége pillanatnyilag még nem elég ahhoz, hogy széles körű változásokat hozzon a könyvtárak működés-módjában. Bizonyos sajátos, specializált területeken mégis van fejlődés. Néhány amerikai könyvtárban, köztük a Colorado State University és a San Diego State University könyvtárában [15] például megkezdtek az állomány egy részének digitalizálását és elektronikus úton való szolgáltatását, ügyelve arra, hogy ne veszélyeztessék a szerzői jogi megkötéseket. Sok más helyen tanulmányozták hasonló dolgok megvalósíthatóságát.

Két könyvtárban, a Columbia University Law School Libraryben és a Chicago-Kent School of Law könyvtárában (az Illinois Institute of Technology) jelenleg folyik a könyvgyűjtemény egy részének „electronic image” formátumra konvertálása [16]. A Columbia University jogi könyvtára támogatást szerzett arra, hogy 1996-ig 10 000 rossz állapotban levő könyvet beszkennelejenek, és digitalizált formában tároljanak. A Columbia University becslése szerint a szkennelés nem kerül többre, mint a könyvek mikrofilmre vételének 100 USD-os kötetenkénti költsége, viszont 20 millió dollár takarítható meg azzal, hogy nem kell újabb raktárat építeni az új beszerzések tárolására.

A Chicago-Kent Law School könyvtára még szélesebb programba fogott. Teljes állományukat digitalizálják. Ezenkívül szétvágnák az új könyveket, digitalizálják a lapokat, és kidobják az eredetit [17]. Az elektronikus másolat a könyvtár minden olvasója számára elérhető. Üzembe állítottak továbbá egy rendszert, amellyel jogi cégek mindössze 100 USD éves előfizetési díj fejében saját irodájukból tanulmányozhatják a könyvtár rendszerében lévő dokumentumokat. A digitalizált anyagok másolatát 12 USD plusz megfelelő jogdíjért kaphatják meg [18].

A dokumentumellátó központok is előnyösnek tartják a gyakran igényelt folyóiratok tartalmának beszkenneleését, mert így elektronikusan küldhetik a dokumentumokat, és nem kell az adott folyóirat-példányt előkeresni, másolatot készíteni, a példányt a helyére visszatenni. Az Institut de l'Information Scientifique et Technique (INIST) például a leggyakrabban kért 1800 folyóirat digitá-

lis másolatát tárolja [19]. Az INIST pillanatnyilag 10 000 000 oldalt tárol elektronikusan. Az elektronikus rendszerből az INIST-hez érkező dokumentumrendelések kb. 30%-át lehet kielégíteni [20]. 1994-ben egy két hónapos próba során az is bizonyosodott, a rendszer alkalmas arra, hogy kívánságra a dokumentumokat a helyi Internet-hálózaton keresztül küldje el a kliens könyvtáraknak. Az INIST már dolgozik a rendszer következő generációján, amely SGML formátumban fogadja majd a kiadóktól a dokumentumokat. A dokumentumok teljes szövege kereshető lesz számítógéppel, és a szövegek megjelenítése vagy nyomtatási formátuma képes lesz alkalmazkodni az egyes felhasználók hardvereszközeihez [21].

Az OCLC, amely 61 ország több mint 18 000 könyvtárát szolgálja ki, három kiadványt kínál az Online Elektronikus Folyóiratok Programjában, ezek a *Current Clinical Trials*, a *The Online Journal of Knowledge Synthesis for Nursing* és az *Electronic Letters Online* [22]. Ezek a folyóiratok elérhetők az Interneten vagy „dial-up” telekommunikációs hálózatokon. Tartalmazznak szöveget, ábrákat és illusztrációkat, megjelenítésükre az OCLC GUIDON nevű programja szolgál. A folyóiratok mindegyike *peer review*-val készül, és mindegyiket szakmai szervezetek szerkesztik. Az OCLC 1995-re 32 további elektronikus folyóirat bevezetését tervezi [23].

A nagy kiadók, mint az Elsevier Science Publishers, a Pergamon, a Springer-Verlag és a többiek – felismerve a tudományos információ elektronikus terjesztésének kikerülhetetlenségét – megpróbálják kialakítani saját hadállásaikat az elektronikus kiadásban. 1995-ben például az OCLC által online kínált új folyóiratok egyike az Elsevieré lesz [24]. Az Elsevier – 9 amerikai egyetemmel együtt – 1991 óta részt vesz a TULIP programban (The Universal Licensing Program), amelyben az Elsevier 42 természettudományos és műszaki folyóiratának elektronikus másolatban való terjeszthetőségét vizsgálják [25]. 1992-ben, a program első évében 103 000 oldalt dolgoztak fel. A projekt a tervek szerint 1995 végéig tart [26].

„Ez a projekt folyóiratok hálózati környezetben – az Interneten és lokális hálózatokon – való terjesztésének műszaki megvalósíthatóságát próbálja meghatározni. Különböző dokumentumküldő és visszakereső rendszerek széles választékát fogja összehasonlítani. A projekt segíteni fog a résztvevőknek abban, hogy jobban megértsék a különböző alternatív költség-, árképzési, előfizetési és piaci modelleket, azzal a céllal, hogy csökkentsék az információ szolgáltatásának és visszakeresésének egységnyi költségét. Végül a projekt tanulmányozza az olvasók viselkedését a különböző terjesztési szituációkban” [27].

Egy másik nagy nemzetközi, tudományos folyóirat-kiadó, a Springer-Verlag hasonló programban (Red Sage Project) vesz részt az AT&T Bell Laboratories-zal és a University of California, San Franciscóval (UCSF) együttműködésben [28]. A projekt a „tudományos, műszaki és orvosi információ elektronikus, hálózati környezetben való előállításával és terjesztésével kapcsolatos műszaki, jogi, üzleti, gazdasági és szociális kérdéseket kívánja meghatározni és tanulmányozni” [29]. Az 1993 februárjában indult program teszteli az AT&T által fejlesztett, elektronikus dokumentumokat szolgáltató rendszert, a RightPagest. A Red Sage egyetemi lokális hálózaton szolgáltat az oktatóknak és a kutatóknak mintegy 30 orvosi biológiai folyóiratot, köztük radiológiai lapokat is, amelyek különösen kényesek a jó minőségű képfelbontásra. Arra számítanak, hogy alkalmasint más kiadók is csatlakoznak a programhoz; eddig a Massachusetts Medical Society (a New England orvostudományi lap kiadója), a Wiley, az American Medical Association és a British Medical Association került szóba [30]. A Red Sage továbbfejlesztéseként a Springer-Verlag azt tervezi, hogy a jövőben SGML-kódolású dokumentumok terjesztésére tér át az Interneten [31].

Dokumentumszolgáltatók

Sajátos helyzetet teremt, hogy miközben a növekvő költségek miatt a könyvtárak egyre kevesebb dokumentummal tudnak saját gyűjteményükből rendelkezésre állni, a számítógéppel kereshető adatbázisok jelentősen megnövelték azoknak a dokumentumoknak a számát, amelyeket az olvasók azonosítani képesek, azaz megnövelték a könyvtári gyűjtemények iránti keresletet. A gazdasági szükségállapottal és az új, felerősödött kereslettel birkózva sok könyvtár hagyatkozik a kereskedelmi dokumentumszolgáltatókra, azaz a rendelésre folyóiratcikkek másolatát küldő vállalatokra. A dokumentumszolgáltatók általában 7–15 USD-t számítanak fel egy-egy közleményért. Rendszerint ebben benne van a szerzői jogdíj, de az expressz kézbesítésért vagy a faxért felárat kell fizetni. A díjak magasnak tűnnek, de ha összevetjük az előfizetés, a feldolgozás, a kötetés és a tárolás költségeivel, 1000–5000 dollár előfizetési díjú, ritkán használt folyóiratok esetében talán nem túlzottak: ilyen áraknál a könyvtár teljesíteni tud heti néhány kérést, és fenntarthat egy „table of contents” szolgáltatást, hogy az olvasók megtudhassák, mi jelent meg.

Az elektronikus információforrásokhoz hasonlóan a dokumentumszolgáltatók lehetővé teszik, hogy a könyvtárak tulajdonlás és tárolás nélkül

érjenek el információforrásokat. Pillanatnyilag az elektronikus információszolgáltatókhoz képest a dokumentumszolgáltatóknak van néhány előnyük: kínálatuk köre szélesebb (különösen ami a régebbi anyagokat illeti), használatukhoz nincs szükség speciális berendezésekre, már ma is több konkuráló szolgáltató létezik, nincsenek új típusú szerzői jogi problémáik, az ismert gondokra már kidolgozták a használható megoldásokat.

Az elektronikus források és a dokumentumszolgáltatók felhasználása terén a hobokeni (New Jersey, USA) Stevens Institute of Technology (SIT) könyvtára indította talán a legmerészebb és legátfogóbb programot. 1992-ben a SIT az összes folyóirat-előfizetést lemondta, és a pénzt olyan teljes szövegű szolgáltatásokra, mint a UMI-é, illetve dokumentumszolgáltatóktól – CARL, Engineering Information (Ei), OCLC – való rendelésekre csoportosította át [32]. „Úgy tapasztaljuk, az oktatók nemcsak egyöntetűen elégedettek a könnyebben használható keresőeszközökkel, a dokumentumok azonosításának és megrendelésének egyszerűbb lehetőségeivel, de különösen nagyra tartják az időmegtakarítást, és azt, hogy ugyanakkor nagyobb információbázishoz férnek hozzá” – így a könyvtárigazgató [33].

A dokumentumszolgáltatók használata természetesen adódó lépés a fejlett elektronikus szolgáltatások felé. A dokumentumszolgáltatóknál szerzett könyvtári és más felhasználói tapasztalatokat tanulmányozva tehát sokat meg lehet tudni az elektronikus információszolgáltatások működéséről.

Az IFLA-tanulmány

Az már biztos, hogy az elektronikus információforrások feltartóztathatatlanul kiszorítják a hagyományos forrásokat, és monumentális változások előtt állunk. A változásnak sok jele van, de a könyvtártudományi és informatikai irodalom vizsgálata azt bizonyítja, hogy kevés empirikus adatunk van, nem rendelkezünk objektív megfigyelésekkel a változások nagyságáról és irányáról, tehát nincsenek objektív eszközeink a bekövetkező változás arányainak meghatározására. Ezért fel kell térképeznünk a változásokat, hogy felkészülhessünk rájuk, és irányításunk alatt tarthassuk őket. Az IFLA Információs Technológia szekciója (Information Technology Section) kétéves programmal vizsgálja, milyen mértékben váltják fel vagy egészítik ki elektronikus forrásokkal a nyomtatottakat a felsőoktatási könyvtárak.

A vizsgálatot Észak-Amerika, Európa, Ázsia, Délkelet-Ázsia és Óceánia nagy egyetemi könyvtáraival kezdjük, mert ezek a könyvtárak és ezek a régiók élen járnak az új információtechnika átvéte-

leben. A vizsgálat elsősorban levélben szétküldött kérdőívekkel folyik. Szeretnénk néhány mélyinterjút is készíteni olyan könyvtárak munkatársaival, ahol egyedi vagy különösen figyelemreméltó programok folynak. A pénzügyi korlátok miatt a mélyinterjúkat jobbra szakmai találkozókra fogjuk lefolytatni, pl. az Amerikai Könyvtári Egyesület (American Library Association) vagy az IFLA konferenciáin, a Délkelet-ázsiai Könyvtárosok Kongresszusán (Congress of Southeast Asian Librarians = CONSAL) stb. A programnak ezt a részét további pénzügyi támogatások megszerzésével próbáljuk tovább bővíteni. Először 118 észak-amerikai ARL-könyvtárat vizsgálunk meg. Az alapos információszerezés érdekében szeretnénk kihasználni a pekingi IFLA-kongresszus és a Kuala Lumpur-i CONSAL nyújtotta lehetőségeket.

A szakirodalom tanulmányozása, illetve könyvtárosokkal folytatott viták alapján annak mérésére, hogy a könyvtárak milyen mértékben alkalmazták (vagy kívánják alkalmazni) az elektronikus forrásokat, nem kínálkozott más eszköz, csak a költségvetések megosztásának tanulmányozása. Erre alkalmas kérdőívet dolgoztunk ki. A kérdőív a most zárult 1994–95-ös költségvetési év adatai után tudakozódik, és összehasonlítási alapul az 1990–91-es és az 1992–93-as évek adatait kéri. A vizsgálat azt próbálja meghatározni, hogy ezekben az években a könyvtárak milyen arányban kínáltak elektronikus szolgáltatásokat, mennyire fedezik ezeket a költségvetésükből, lemondták-e egyes folyóiratok előfizetését, és a lemondásokból származó megtakarításokból fordítottak-e elektronikus szolgáltatásokra.

Reményeink szerint a vizsgálatot a jövőben meg tudjuk ismételni, így nyomon követhetjük az elektronikus könyvtárak kialakulásának folyamatát, és azt, hogyan hat az elektronikus technika a könyvtárakra. Az eredményeket az *IFLA Journal*-ban és szekciójelentésként is közzétesszük.

Irodalom

- [1] McCARTHY, P.: Serial killers: academic libraries respond to soaring costs. = *Library Journal*, 1994. jún. 15. p. 42.
- [2] Association Research Libraries: ARL statistics 1993–94: a compilation of statistics from the one hundred and eighteen members of the Association of Research Libraries. Washington, DC: Association of Research Libraries, 1995.
- [3] PHELPS, R. R.–HERLIN, J. P.: Alternatives to scientific periodicals. = *UNESCO Bulletin for Libraries*, XIV. köt. márc.–ápr. p. 62.
- [4] American Council of Learned Societies: Problems of scholarly publication in the humanities and social sciences; a report prepared for the Committee on Scholarly publication... New York: The Council, 1959.

- [5] De Solla Price, D. J.: Little science, big science – and beyond. New York: Columbia University Press, 1986.
- [6] PHELPS–HERLIN, id. mű, p. 63.
- [7] WIDDICOMBE, R. P.: Eliminating all journal subscriptions has freed our customers to seek the information they really want and need. = Science and Technology Libraries, 14. köt. 1993. p. 9.
- [8] Uott.
- [9] OKERSON, A.: Scholarly publishing in the NREN. = ARL: a bimonthly newsletter of research library issues and actions, 151. sz. 1990. júl. 4. p. 3.
- [10] Uott, p. 3–4.
- [11] PHELPS–HERLIN, id. mű, p. 69.
- [12] Uott, p. 67.
- [13] Gale directory of databases (CD-ROM). Norwood, Massachusetts, 1995. jan.
- [14] JACOBSON, R. L.: Publishers and the Net. = Chronicle of higher education, 1995. jún. 23. p. AA17–18.
- [15] BOSSEAU, D. L.: Anatomy of a small step forward: the electronic reserve book room at San Diego State University. = Journal of Academic Librarianship, 1993. jan. 18. p. 366–368.
- [16] BULKELEY, W. M.: Libraries shift from books to computers. = Wall Street Journal, 1993. febr. 8. B fej. p. 4.
- [17] Uott.
- [18] Van DAM, G.: Personal communication, 1995. júl. 17.
- [19] LUPOVICI, Ch.: Towards a full electronic information systems. = Information Services and Use (nyomás alatt) [p. 4.]
- [20] Uott [p. 6.]
- [21] Uott [p. 7.]
- [22] OCLC: Annual report 1993/94. Dublin, Ohio: OCLC, 1994. okt. 14. p. 3., 6.
- [23] Uott, p. 3.
- [24] Uott.
- [25] HUNTER, K.–ZIJLSTRA, J.: TULIP – The University Licensing Project. = Journal of Interlibrary Loan, Document Delivery and Information Supply, 4. köt. 3–4. sz. 1994. p. 19–22.
- [26] The TULIP project: experiments in network delivery. = DLA Bulletin, 12. köt. 3. sz. 1992. p. 24–25.
- [27] Uott.
- [28] LUCIER, R. E.–BADGER, R. C.: Red sage project. = The Serials Librarian, 24. köt. 3–4. sz. 1994. p. 129–134.
- [29] Uott, p. 129.
- [30] De KEMP, A.: „Network publishing”. = DATALIB '93, 1993. okt. Norwegian Technical University, Trondheim, Norway.
- [31] LUCIER–BADGER, id. mű, p. 133–134.
- [32] WIDDICOMBE, id. mű, p. 10–11.
- [33] Uott, p. 13.

Béérkezett: 1996. V. 6-án. Fordította: Zsádon Béla

MULTIMÉDIA az OMIKK-ban

Az OMIKK Tájékoztató termében a következő három képes - hangos CD-ROM enciklopédia használható:

- The 1996 GROLIER Multimedia Encyclopedia
- COMPTON'S Interactive Encyclopedia 1996
- MCGRAW-HILL Multimedia Encyclopedia of Science & Technology

A könyvtár tagjai az enciklopédiákat a teljes nyitvatartási időben díjtalanul használhatják. Nyomtatás 20 Ft/oldal, letöltés 500 Ft/lemez.
Saját lemez nem használható.

Gépidő előjegyezhető telefonon, a 138-4089 számon.